

BEREND T. IVÁN:
AZ EURÓPAI UNIÓ TÖRTÉNETE.
INTEGRÁCIÓ, POPULIZMUS, NACIONALIZMUS
Az európai integráció mint válságtörténet

Berend T. Iván, a 20–21. századi magyar történetírás nemzetközileg talán legismertebb és legelismertebb alakja. A mintegy három évtizede Los Angelesben élő gazdaságtörténész a University of California, Los Angeles (UCLA) intézetigazgató professzori székéből leköszönve, nyugdíjas éveiben is jelentős munkákkal gazdagította a nemzetközi politika- és gazdaságtörténet-írást. Érdeklődése homlokterében az utolsó két évtizedben egyértelműen az európai, főként pedig a kelet-európai térség európai integrációs kérdései állnak, illetve a régió periferiális helyzetéből adódó kérdések dominálnak. Berend, aki bár a második világháború utáni Magyarországon nőtt fel, ott szocializálódott, és érte el szakmai sikereinek tetemes részét is, mára kétségtelenül a kapitalista piacgazdaságon alapuló európai integrációt a 20. századi európai történelem kétségkívül legjelentősebb pozitív eseményei közé sorolja, s ez az alapállás határozza meg munkásságát is.

Berend korábbi idevágó jelentős összefoglaló kötetei (*Europe since 1980. The World since 1980*, 2010; *Economic History of a Divided Europe: Four Diverse Regions in an Integrating Continent*, 2020) voltaképpen megalapozták jelen szintézis fő kérdésfelvetéseit is. Vagyis azt, hogy miképpen tud a kontinens (vagy annak nagy része) háborúk, válságok, politikai krízisek között a mai napig integráltan működni. Berend Európa négy nagyobb régiójának szoros, mindekor változó együttműködésében látja a siker kulcsát, s a politikai-gazdasági értelemben vett központok és perifériák különféle fejlődési szintjeinek különbségeiben a dezintegrációt. E kulturális-gazdasági meghatározottságok jelentik a szerző szerint ma, az EU-n belüli konfliktusok sarokköveit is.

A Kaliforniában élő történész könyve eredetileg a neves Routledge Kiadónál jelent meg *The Economics and Politics of European Integration, Populism, Nationalism and the History of the EU* címmel, 2021-ben. Ahogyan életművének jelentős alkotásaiban, úgy a fentiekben túlmenően ezúttal is a demokratikus és antidemokratikus folyamatok keretrendszerében közelít témájához. Meg kell jegyeznünk, hogy a magyar kiadás címe némileg félrevezető: Berend ugyanis nem az Európai Unió történetét, különösképpen nem annak szervezett történetét nyújtja olvasóinak. Hanem egy összképet, sőt, intellektuális utazást ad közre, amely az európai gondolat második világháború utáni megjelenésétől, az integráció létre-

jöttétől egészen napjainkig kalauzol. A szerző nem titkolja el személyes kötődését sem a témához, mikor nyíltan bevallja: nemcsak az elemző, de a kortárs megfigyelő álláspontjából, „tanúságtevőként” alkotott narratívát. Nemcsak a történetíró távolságtartása jellemzi tehát, de a közelmúlt gazdaságpolitikai elemzői érdeklődéséből eredő fejtegetésekkel is rendre találkozhatunk a könyv lapjain, s minderről a több mint kilenc évtizedet megélt szerzőnek bizony sok mondanivalója akad. Ebből a vállaltan kettős attitűdből származhat azon vélekedése is, miszerint a második világháború előtti évtizedekben „a világgazdaság állapota nem volt normálisnak mondható”, ami a protekcionista gazdaságpolitikákon és a nacionalista elzárkózáson túlmenően a régiók eltérő gazdasági szintjéből eredő gondokból egyaránt fakadt. A háború után a kapitalista világrendet radikálisan meg kellett változtatni, hogy az működőképes legyen. Szerencsére – jegyzi meg ma már sokak által erősen vitatott módon – „a rendszer képes a megújulásra”. A Nemzetközi Valutaalap (IMF) 1944-es létrehozása volt az első olyan esemény, amely az integráció irányába mozdította el a nyugati gazdasági-politikai rendszert, és utat nyitott a szovjet világon túli európai integrációnak, melynek megannyi fontos eseményéről, törekvéséről és szereplőjéről Berend T. Iván e könyvében gazdagon értekezik. Az EU létrejötte és sikeres integrációja azonban mára éppenséggel zsákutcát jelent. Az EU bővítése – fejtegetései szerint – már nem folytatható tovább, az a dezintegrációt hozza el magával, amelyet az elmúlt évtizedben erőssé váló nemzeti populista rezsimek rendre kihasználnak, aláásva az Unió tekintélyét.

Érdekes megfigyelni, hogy míg a több mint háromszáz oldalas szakmunka kétharmada – a visszaesés, gazdasági krízisek bemutatásán keresztül is – az európai integráció egyértelmű fejlődését mutatja, a szerző jelentős részt áldozott a 2008-as gazdasági világválság és következményei bemutatásának, amely megfogalmazásában a „kiábrándultság és harag” időszakát hozta el. Ebben az időszakban, napjainkkal bezárólag, az EU ugyanis három válságot élt túl (2008 pénzügyi válság, 2015–2016 migrációs válság és 2020–2021 Covid-válság), és ezekből saját világgazdasági teljesítményét, valamint politikai stabilitását tekintve súlyosan meggyengülve került ki. Mindez az európai integrációba vetett, addig szinte megkérdőjelezhetetlen bizalmat ásta alá, amelynek egyenes következménye lett az egyes tagállamokban jelentkező EU-ellenes populista, illetve hibrid rezsimek hatalomba jutása, jelentős társadalmi támogatással. A kötet meggyőzően mutatja be e folyamat megannyi szegmensét az elitellenességtől fogva a katonai integráció megvalósulatlanságán keresztül a Soros-ellenes médiakampányokig. Az EU ráadásul e belső kihívásokkal immár egy vele szemben mindinkább ellenséges nemzetközi környezetben kénytelen szembenézni. Az olvasmányos kötet vélhetően elsősorban az amerikai nagyközönség számára készült. Az elsősorban a gazdag és kurrens szakirodalom és sajtóforrások feldolgozásából építkező elemzés egyik erényét jelentik a biztos kézzel megrajzolt portrék is azon személyekről,

akik az integráció és az EU történetében meghatározó szereplők voltak, akár pozitív, akár negatív értelemben.

Berend T. Iván könyve valójában egy hosszú építkezést követő hanyatlástörténetként is leírható. Végkövetkeztetése mégsem nélkülözi a reményt. A korrekcióra szoruló piacgazdaság fennmaradását és az európai integrációt az egyetlen vállalható, helyes útnak tartva az EU túlélését az egyes országok, régiók közötti jobb, hatékonyabb együttműködésében látja. Másrészt, a szerző a kevésbé fejlett országok belső felzárkóztatását tartja kiemelkedően fontosnak, illetve utóbbi államok eltérő profilú gazdaságai kiegyenlítetttségének elérését, nagyjából azonos szintre való emelését jelöli meg az EU jövőbeni helyes irányvonalaként. „Többsebességes Unióra” lenne szükség, a populizmus és az EU értékeit aláásó kormányok erőteljesebb szankcionálásával párosulva. Azonban, hogy ez a valóságban megvalósítható lesz-e, arra Berend T. Iván sem kínálhat választ.

(Berend T. Iván: Az Európai Unió története. Integráció, populizmus, nacionalizmus. Budapest: Kossuth Kiadó, 2021, 352 o.)

Szécsényi András

történész

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára Tudományos Főosztály